

domu zaejsich Židů, nyní v Plzni usedlí, rozmohli se valně počtem i hospodářským významem a jsou důležitou složkou plzeňského židovstva.

Jsou to rodiny: Weissů, Tanzerů, Ecksteinů, Schantzerů, Becků, Schwarzů, Weilů, Ledererů, Baudlerů a j.

Žid. škola stávala zde již jistě v druhé polovici 18. stol. Původně sloužila za byt rabinovi a žid. děti docházely do ní k učení hebrejské řeči, náboženství, němčině a počtům. Na ostatní vyučování docházely žid. děti do zdejší veřejné české školy obecné, ovšem jen po dva dny v týdnu.

Po vydání nových rakouských školských zákonů (r. 1869 a r. 1870) zřídila si zde n. o. ž. v dosavadní

místnosti soukromou školu obecnou s vyučovacím jazykem německým. Ubýváním žid. dětí a na protesty zdejšího českého obyvatelstva proti škole německé v obci škola tato zrušena v r. 1905, načež dívky žid. navštěvovaly zdejší českou školu.

Matrika školní zaznamenává odděleně děti žid. od r. 1813. Žid. matrika narozených na katol. farně zdejší obsahuje záznamy od r. 1798.

Dle novinářských zpráv z té doby pocházel ze Št. novic bývalý ministerský předseda italský Kar. Schantzer, jenž vedl liberální vládu italskou krátce před válkou.

Ke zdejší náboženské obci přislušeli vždy Židé z Plzně, Chválenic, z Litic a Čížic.

Geschichte der Juden in Strakonitz.

Bearbeitet von
Josef Havrda, Strakonitz.

Dějiny Židů v Strakoniciích.

Zpracoval
Josef Havrda, Strakonice.

Kdy se usadili židé v strakonickém okolí a v městě samém, nelze s určitostí udati. Zatím, co na příklad Vo d ů a n y a zejména P r a c h a t i c e ještě ke konci minulého století nepřijaly židů do svých zdí, a i v pozdějších letech obchodníci židovští zde ztroskotávali, v bližším okolí strakonickém mnohem dříve měli své modlitebny a hřbitovy. Asi před 130 roky na př. byli ve značnějším počtu na H o r a ž d o v i c k u v e S l a t i n ě, kdež ještě dnes stojí stará synagoga, méně početně v e V o l e n i c ě h (3 rodiny), na Strakonicku v O s e k u měli hřbitov a m o d l i t e b n u, z níž dnes jest kolna; na Volyňsku v Hosticích byla četná obec (20 rodin), jež měla uprostřed polí a lesů nad stanicí Češticemi svůj hřbitov, kterého používali souvěrci nejen z Hostic, ale i širokého okolí. Dnes jest hřbitov ten opuštěn, náhrobky i zdi hřbitovní většinou zbořeny a rozbity. V uvedených obcích jsou dosud židovské rodiny, ale v menším počtu. I v městečku R á b í byla četná obec, o čemž svědčí to, že části městečka říká se podnes Židovna, ačkoli zde židů již není.

Že i v St. již počátkem 16. stol. byli židé usazeni, o tom svědčí zápis v knihách rytířského řádu Maltézského v St. (archiv ten dnes již jest velmi neúplný) asi takto:

V r. 1509 (jiní tvrdí, že v r. 1511) byli v St. 2 židé chyceni a souzeni, že křesťanského hochu umučili, hlavou dolů jej pověšivše a silně pobodavše, krev z něho čerpali. Při mučení prý se přiznali. Přes to, že královská komora za odsouzence se přimlouvala, velkopřevor — byl to Jan ze Švamberka, muž jinak nábožensky snášenlivý, proto i od papeže daný v klatbu — nepovolil a rozsudek byl vykonán, delinkventi byli nad hřbitovem sv. Václava spáleni. Podle pověstí nad tímto místem popravy byla na památku zasazena lípa. Je-li mohutná lípa vedle silnice k Podsrpu táž, co sem tehdy na památku byla zasazena, byl by tento strom účtyhodný stařec, starý 414 let.

O staletém osídlení St. židy svědčí i živý svědek, 84 letý stařec Hynek Wottic, soukromník. Ten tvrdí, že jeho rod trvá v St. přes 400 let, a tvrzení své prokazuje částečně rodokmenem. Ve starých spisech jedná se o Lazaru Wotticovi, pak byl Skal Wottic, Michal Wottic a po něm následovala ještě 2 pokolení.

V St. nedaleko hřbitova u volyňské silnice, domku, kde nyní bydlí lesník, říkalo se „Fusárna“. Tam byly stáje a chlévy. Na vlhkých od močůvky zdech „vykvétal“ salnitr, to byla před 140 lety důležitá surovina k výrobě střelného prachu a výbušných látek. Látky proto velmi vzácné. Chudí občané strakoničtí seškrabovali ji se zdí, čistili, vyluhovali z hnojště a země a vydělávali si tím slušné peníze. Jaké bylo jejich uleknutí v r. 1807, když krajský úřad doručil jim patent císaře Františka I. s poukazem na tresty, neustanou-li v samovolné výrobě salnytru, neboť sbírání a

čištění salnytru prohlášeno za císařský regál. V § 4 patentu se praví: „Každý, kdo chce salnitr a prach dělati, musí se ohlásiti u úřadu (t. j. u generální artillerie), který každému, jehož k tomu za schopna uznal, udělí povolující list — s výhradou židů.“

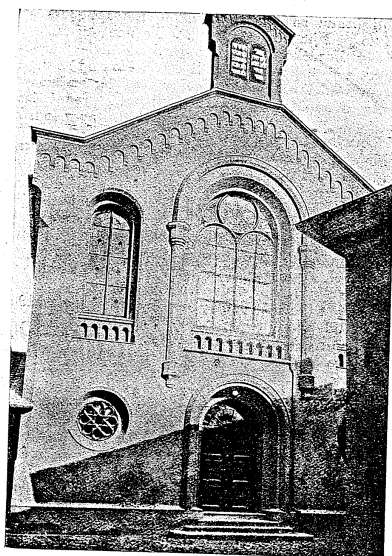
Jak známo, byla židům vykázána vždy jen jistá část města k obývání; v St. od počátku 16. stol. bydlili na protě hradu za řekou Volyňkou, místě podnes jest známo pod jménem „Židovna“. Na počátku 18. stol. měli v Bezděkově (čili Nových Strakoniciích) modlitebnu, a jistě již tehdy, ne-li dříve, i hřbitov, jak o tom svědčí staré, do poloviny zapadlé, omšelé pomníky s nápisy většinou nečitelnými v přední části hřbitova. V druhé části honosí se hřbitov pomníky nádhernými, nákladnými.

Modlitebna nacházela se v domě, jehož pozdějším majitelem byl JUDr. L e r a c h, a v též domě byla pro žid. ženy i rituální koupelna. Předtím modlitebna několikrát se přestěhovala do jiných soukromých domů, též do nejbližšího sousedství nynější sokolovny, pak v r. 1741 vyhořela. Ihned po ohni vystavěli si novou, dřevěnou, jež však v r. 1858 se probořila pod snoubenci, a synagoga byla opět v nájmnu. Za budovou hostince „U tří lip“ v uvedené již Židovně byly malé pozemky a nutně domky souvěrců; když v r. 1860 získali židé úplné rovnoprávnosti občanské a mohli se libovolně stěhovati, prodali svůj majetek zde a postavena tam nynější, na tehdejší dobu jistě nádherná synagoga. Má dva vchody, hlavní do přízemí pro muže, a druhý, postranní, pro ženy; ale tento vchod postranní otvírá se jen dvakrát v roce, totiž o Novém roce a Dni smíření. Pěkné stolice zhotovil vlastenec strakonický Jan Vlastimil Plánek. Synagoga stála 18 tisíc zlatých rakouských. Vedle synagogy postavena jednopatrová budova, v níž nachází se zasedací síň obce a byt pro kostelníka. Zasedací síň slouží v době potřeby za výpomocnou modlitebnu. Synagoga tato byla tehdyž první v jižních Čechách, — aspoň co se nádhery týkalo, — moderně zařízená, na ozdobných sloupech, hodné plastiky. V celém kraji se o ní mluvilo, hlavně o svěcení, a budova budila pozornost daleko široko. Tehdy byl starostou ž. o. tov. F u c h s. Synagoga byla dobře budována, dlouho nepotřebovala oprav, až v r. 1927, tedy po 67 letech, počaly se propadávati sloupky galerie a celý objekt nákladně opraven.

Ke konci 18. a na počátku 19. stol. velmi se rozšířila výroba tureckých fezů. Čepice pracovány ručně, mnozí občané mohli z výroby té státi se zámožnými, žel však vydělané peníze neuměli udržeti; a když ruko-dělná výroba fezů počala upadati, tím, že se zaváděly stroje, byli opatrnější židovští výrobci zde prvními a jedinými tovarníky. Od let 1817 byli to tovarníci: Bratři Weilové, Fürtové, Volf Jakub, Moric, Josef.

Zucker Edmund a Josef. Od Weilů převzal továrnu Leopold Gutfreund, když se mu však nedařilo, ujel do Ameriky a továrnu v konkursu koupil J. Stein. Ten vystavěl si v r. 1878 v největší blízkosti hradu nádherný dům, který zevnějškem zastíňoval vedle stojící palác rytířského řádu Maltézského a protože cizince uváděl v omyl, jako by to byl majetek řádový, přezdívalo mu „palác“. Z toho vedou okna na nejvíce frekventované prostranství „Dubovec“ a do zahrady a jiného majetku řádu Maltézského. To nesl těžce velkopřevor kníže Lichnovský, který r. 1884 poručil postaviti před palác velkou zeď, ukončenou vysokou věží s ochozem. Továrník Stein žádal, prosil, nabízel odškodné a konečně zatvrdělého velkopřevora i žaloval. Soud dal sice Steinovi za pravdu, že měl právo na koupeném pozemku si postaviti dům, dodal však, že neměl práva budovati okna směrem k majetku maltéžskému, a tak při prohrál.

Od chvíle, kdy postavena byla nová synagoga, pečovali o duchovní výkony tito rabinové: Fürth, druhý byl krajský rabin Em. Polák, následovali: Dr. Pražák, v r. 1883 Lambert, v r. 1886 Dankovič a Em. Sittig (současné učitel), Bachrach (sou-

Synagoga (vnitřek)

časné učitel), zaválky dr. Volf a od r. 1923 působí zde Arnold Flaschner. Válečné události přivedly do St. kantora Menkesa, jenž v nepřítomnosti rabína tohoto zastupoval.

Vlastní, německou školu měli zde židé dříve než synagogu. S počátku byla soukromá, jednotřídní, umístěná v domě u mostu přes Otavu (nyní jest tam hosti-

nec „Myšně“), někdy v r. 1875 přestěhovala se do domu pravovárečného měšťanstva („U bílého vlka“), přeměněna v dvoutrídni, veřejnou. Dlouho a starostlivě na ní působil fidejci učitel Em. Sittig, který zemřel 1898, pak Bachrach a Stern. Škola přeměněna na českou, ale nevydržela tak dlouho, r. 1908 byla

Em. Sittig

Rb. Arnold Flaschner

trvala zavřena. Poslední učitel J. Pereles ještě před uzavřením školy vzdal se učitelství, věnoval se agentství a zemřel r. 1924.

Dne 15. ledna 1807 založili si Židé v St. dobročinný a pohřební spolek „Wohltätigkeitsverein Chewra-Kadische“, jenž podporoval chudé a zchudlé souvěrce a měl na starosti hřbitov. Prvním jeho předsedou byl uvedený již Michal Wottic, který se o založení spolku nejvíce zasloužil. Po něm byli předsedy továrníci Moric Fürth a 50 let Jakub Wolf Fürth. Stoleté jubileum v r. 1907 slaveno bylo s velikou okázalostí. Spolek věnoval chudině celkem 100 tisíc rak. korun. Nyní je jeho předsedou centrální fidejci fezáren Otto Saxl a náměstkem obchodník Weintraub. Stejně humánní byl dámský spolek „Israelitischer Frauenverein“, dále zřízeny ještě spolky „Harmonie“ a „Union der Textilarbeiter“.

Do konce 19. stol. výroba fezů vzrostla na rozsáhlé milionové podniky — 4 továrny v St. a 1 v blízké vsi Mutěnicích —, jež soukromí majitelé v r. 1900 proměnili na akc. společnost. A třebaže po světové válce výroba fezů upadla, když v Turecku zakázány, továrny dovedly se véas přizpůsobiti a vyrábějí zboží jiné: látky, deky, drátěná síta, čapky a j., dobře prosperují a jsou dosud majetkem židovským, v němž nachází obživu na tři tisíce dělníků, zřízenců a úředníků.

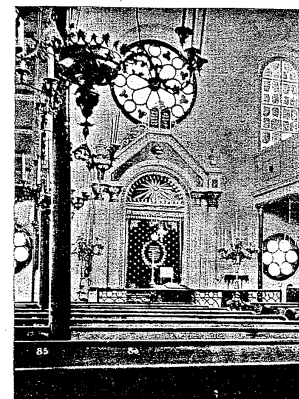
Ale přes to židů ve St. ubývá, zejména od té doby, kdy podniky soukromníků proměněny v akc. společnost, neboť všichni bývalí majitelé tovarů, nyní držitelé skoro všech akcií, vystěhovali se do Vídně; i úředníci někteří. V r. 1878 bylo židovstvo v St. v rozkvětu, bylo zde 95 namnoze vícečlenných rodin. V r. 1890 čítalo město St. 7112 obyvatel, z toho 326 židů, v r. 1900 mezi 7502 obyv. 281 židů, v r. 1910 bylo zde 186 židů v r. 1930 při 9882 obyv. napočteno 95 židů, z nichž 70 poplatníků.

Do ž. o. strakonické čítají se Židé z obcí Volenice, Katovice a Štěkně. Starostou obce od r. 1914 byl advokát JUDr. Max Brock, který v prosinci r. 1932 hodnost tu složil a přejal ji obchodník Zikmund Kohlen.

Jako ozdohu strakonického židovstva uvéstí jest univ. profesor JUDr. Al. Zuckera, který se sice v St. nenarodil, ale nejlepší léta života zde ztrávil.

Elise Ložanský

Synagoga (vnějšek)

Heinrich Bentz

Moric Saxl

Inž. Otto Sarl

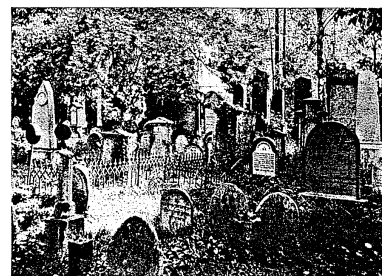
MUDr. Max Brock

Jakub Kraus

Dr. Josef Zucker

Hřbitov (Nejstarší část)

Josef Ehrmann